

XORIJIY MAMLAKATLARDA KECHGAN QUROLLI MOJAROLAR TAJRIBASI ASOSIDA SHAHAR SHAROITDA JANGOVOR HARAKATLAR OLIB BORISHNING O‘ZIGA XOS JIHATLARI

*Jamoat havfsizligi universiteti
magistratura tinglovchisi kapitan
Olimjonov Muxriddin Nizomiddin o‘g‘li*

Annotatsiya: Mazkur maqolada xorijiy mamlakatlarda yuz bergan qurolli mojarolar tajribasi asosida shahar sharoitida jangovar harakatlar olib borishning o‘ziga xos jihatlari tahlil qilinadi. Rossiya–Ukraina urushi, AQShning Iroq va Afg‘onistondagi harbiy amaliyotlari hamda Venesuela tajribasi misolida urban janglarning asosiy tendensiyalari yoritilgan. Tadqiqotda razvedka, uchuvchisiz tizimlar, kichik taktik guruhlar va tinch aholi omilining ahamiyati ochib beriladi. Olingan xulosalar shahar sharoitida jangovar harakatlarni rejalashtirishda amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Shahar sharoitida jangovar harakatlar, urban janglar, qurolli mojarolar, xorijiy harbiy tajriba, razvedka va uchuvchisiz tizimlar, kichik taktik guruhlar, tinch aholi omili.

Аннотация: В статье на основе опыта вооружённых конфликтов, произошедших в зарубежных странах, анализируются особенности ведения боевых действий в условиях городской застройки. На примере российско-украинского конфликта, военных операций США в Ираке и Афганистане, а также опыта Венесуэлы освещаются основные тенденции городских боёв. В исследовании раскрывается значение разведки, беспилотных систем, действий малых тактических групп и фактора гражданского населения. Полученные выводы имеют практическое значение для планирования боевых действий в городских условиях.

Ключевые слова: Боевые действия в городских условиях, городские бои, вооружённые конфликты, зарубежный военный опыт, разведка и беспилотные системы, малые тактические группы, фактор гражданского населения.

Abstract: This article analyzes the specific features of conducting combat operations in urban environments based on the experience of armed conflicts in foreign countries. Using the examples of the Russia–Ukraine war, U.S. military operations in Iraq and Afghanistan, and the experience of Venezuela, the main trends of urban warfare are examined. The study highlights the importance of intelligence, unmanned systems, small tactical units, and the civilian factor in urban combat. The findings have practical significance for planning combat operations in urban conditions.

Keywords: Urban combat operations, urban warfare, armed conflicts, foreign military experience, intelligence and unmanned systems, small tactical units, civilian factor.

Bugungi kunda dunyoda kechayotgan qurolli mojarolar xarakteri tubdan o'zgarib, jangovar harakatlar tobora aholi zich joylashgan shahar hududlarida olib borilmoqda. Zamonaviy urbanizatsiya jarayonlari, yirik megapolislarning paydo bo'lishi hamda strategik infratuzilmalarning aynan shaharlar hududida joylashgani shahar sharoitidagi jangovar harakatlarni harbiy san'atning eng murakkab va dolzarb yo'nalishlaridan biriga aylantirmoqda. Shu bois, xorijiy mamlakatlarda kechgan qurolli mojarolar tajribasini chuqur tahlil qilish va umumlashtirish bugungi harbiy nazariya va amaliyot uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, Rossiya-Ukraina urushi davomida Mariupol, Baxmut, Avdeyevka kabi shaharlarda olib borilgan jangovar harakatlar shahar muhitining o'ziga xos jihatlari ko'p qavatli binolar, yer osti kommunikatsiyalari, sanoat obyektlari va tinch aholi mavjudligi harbiy harakatlar samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatishini yaqqol namoyon etdi. Ushbu urush tajribasi shahar sharoitida razvedka, dronlar va sun'iy intellekt elementlaridan foydalanish, kichik taktik guruhlar harakati, snayperlar va o'q otish nuqtalarini yashirin joylashtirish kabi zamonaviy yondashuvlarning ahamiyatini keskin oshirdi. Bu holatlar shahar janglarini rejalashtirish va olib borishda an'anaviy harbiy doktrinalarni qayta ko'rib chiqish zaruratini yuzaga keltirdi. Shu bilan birga, AQShning xorijiy harbiy amaliyotlari (Iroqdagi Falluja, Afg'onistondagi Kobul va boshqa shaharlar) shahar sharoitida yuqori texnologiyali qurollar, aniqlik bilan zarba berish tizimlari, axborot-psixologik operatsiyalar hamda tinch aholi bilan ishlash mexanizmlarini uyg'unlashtirish muhimligini ko'rsatdi. AQSh tajribasi shahar janglarida faqat harbiy kuch emas, balki siyosiy, ijtimoiy va axborot omillarini hisobga olish zarurligini tasdiqlaydi. Venesuela tajribasi esa shahar muhitida asimmetrik qarama-qarshiliklar, ichki beqarorlik va qurolli guruhlar faoliyatiga qarshi harakatlar olib borish masalalarini o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Bu holat shahar sharoitida jangovar harakatlar nafaqat davlatlararo urushlarda, balki ichki mojarolar va gibriddahdidlar sharoitida ham dolzarb ekanini ko'rsatadi. Yuqoridagilardan kelib chiqib, xorijiy mamlakatlar, jumladan Rossiya-Ukraina urushi, AQSh va Venesuela tajribalarini solishtirma tahlil qilish orqali shahar sharoitida jangovar harakatlar olib borishning o'ziga xos jihatlari aniqlash, ularning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish yo'nalishlarini belgilash muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot natijalari harbiy tayyorgarlik tizimini takomillashtirish, zamonaviy jangovar doktrinalarni ishlab chiqish hamda kelajakdagi qurolli mojarolarda shahar hududlarida harakat olib borishga tayyor bo'lish nuqtayi nazaridan dolzarb hisoblanadi.

Zamonaviy harbiy strateglar shahar janglari bugungi urushlarning asosiy teatrlari ekanini ta'kidlashadi, chunki shaharlar iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy markaz bo'lib, ularni nazorat qilish dushman salohiyatini yemiradi. Bu yondashuvda shahar janglari an'anaviy ochiq maydondagi to'qnashuvlardan tubdan farq qiladi: zich infratuzilmalar, maishiy xaridorlar hamda ko'p qavatli bino strukturasi harbiy rejalashtirish va taktikani murakkablashtiradi. Shu bois, jangovar guruhlar ko'pincha urbanizatsiyani himoyaviy ustunlik sifatida qo'llashadi, bu esa oldindan tuzilgan taktikalardan voz kechishga olib keladi. Ushbu nuqtai nazar urban konfliktlarni solo kompleks strategik jarayonlar sifatida ko'radi va urushni faqat front chizig'idan tashqarida emas, balki shahar ichida aniqlik bilan yengish zarurligini anglatadi[1].

Rossiya va G'arb strategik yondashuvlaridagi asosiy farq urban janglar mohiyatiga bo'lgan qarashda aks etadi. G'arb harbiy doktrinasi ko'pincha shahar janglarini aniq va qat'iy rejalashtirilgan harbiy amaliyotlar sifatida ko'radi, biroq askar va texnika komplekslari shuningdek, logistika va razvedka imkoniyatlariga tayanadi. Aksincha, Rossiya modelida Chechen, Suriya va Ukraina shahar janglarida ko'p hollarda siyosiy maqsadlar fuqarolarga nisbatan qat'iy jazo orqali erishiladi. Buning tarkibida kuch bilan bosib olish, bombardimon va mahalliy infratuzilmani yo'q qilish orqali shaharni bo'ysundirish kabi strategiyalar ham mavjud. Natijada, rus tarafining urban operatsiyalarida hujumning siyosiy konteksti harbiy taktikadan ustun bo'lib qolmoqda[2].

Ba'zi nazariy tadqiqotchilar urban janglarning kelajak harbiy maydonidagi rolini faqat geografik jihat bilan cheklamay, balki texnologik o'zgarishlar bilan ham yondoshadi. Ularning fikricha, urbanizatsiya va yangi texnologiyalar jamlanmasi (ISR razvedka, uchuvchisiz tizimlar, sensor tarmoqlar) shahar sharoitida harakatni butunlay o'zgartiradi. Bu yondashuvda shahar janglari nafaqat yaqin masofali taktikalar, balki multi-domain operatsiyalar nuqtai nazaridan ham rejalashtiriladi. Ular kelajak shahar urushlarini "bino ichidagi taktikadan" ko'ra, *maqbullashtirilgan texnologik megayixtisoslashgan qarama-qarshilik* deb ataydi[3].

Ba'zi ilmiy maqolalar urban janglar tafakkurini faqat harbiy taktikalar bilan emas, balki *epistemologik* jihatdan ham tahlil qiladi. Ular shahar janglarini ko'pincha G'arb va Sharq taktikalarining intellektual model sifatida qarshi qo'yadi: G'arb an'anaviy shahar jangini "qurilma + razvedka" deb anglab, buning ustiga yirik qurolli tizimlarni qo'llaydi, ammo Sharqiy yondashuvlarda ko'pincha inson omili, ijtimoiy kuchlar va lokal resurslar bilan integratsiyalangan qarashlar ustun bo'ladi. Bu nuqtai nazar urban warfare'ni mexanik hodisa emas, balki ijtimoiy hamda siyosiy jarayonlar bilan chambarchas bog'liq strategik to'qnashuvlar to'plami sifatida tavsiflaydi[4].

So'nggi o'n yilliklarda qurolli mojarolarning hududiy va funksional xarakteri sezilarli darajada o'zgardi. An'anaviy urushlarda asosiy jangovar harakatlar ochiq maydonlarda olib borilgan bo'lsa, hozirgi davrda harbiy qarama-qarshiliklar tobora

aholi zich joylashgan shahar hududlariga ko‘chib bormoqda. Ushbu holat global urbanizatsiya jarayonlari, siyosiy-iqtisodiy markazlarning shaharlar hududida jamlanishi hamda zamonaviy urushlarning ko‘p qirrali-harbiy, siyosiy, axborotiy va ijtimoiy-xarakter kasb etishi bilan izohlanadi. Shu nuqtai nazardan, shahar sharoitida jangovar harakatlar olib borish masalasi zamonaviy harbiy fan va amaliyot uchun ustuvor ilmiy muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Xorijiy mamlakatlarda kechgan qurolli mojarolar, xususan Rossiya-Ukraina urushi, AQShning Yaqin Sharqdagi harbiy amaliyotlari hamda boshqa urban konfliktlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, shahar janglari klassik harbiy doktrinalar doirasida to‘liq izohlanmaydi. Mariupol, Baxmut, Avdeyevka kabi shaharlar misolida olib borilgan jangovar harakatlar hududni egallashdan ko‘ra, infratuzilma, kommunikatsiyalar va ijtimoiy makonni nazorat qilishga qaratilgan murakkab operatsiyalar majmuasi ekanini ko‘rsatdi. Bu esa shahar janglarini alohida operativ-taktik fenomen sifatida ko‘rib chiqish zaruratini yuzaga keltiradi.

Shahar sharoitidagi jangovar harakatlarning asosiy o‘ziga xos jihatlaridan biri fazoviy murakkablikdir. Urban muhit jang maydonini faqat gorizontal tekislikda emas, balki vertikal va yer osti yo‘nalishlarida ham kengaytiradi. Ko‘p qavatli binolar, sanoat zonalari, metro va tunnel tizimlari jangovar harakatlar tabiatini o‘zgartirib, razvedka, muhandislik ta‘minoti va kichik bo‘linmalar harakatiga bo‘lgan talabni keskin oshiradi. Amaliy tajriba shuni ko‘rsatadiki, bunday sharoitda texnik ustunlikdan ko‘ra, muhitni puxta o‘rganish va moslashuvchan taktik yondashuvlar muhimroq ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy urban janglarning yana bir muhim xususiyati texnologik omil bilan bog‘liq. AQSh va uning ittifoqchilari tomonidan olib borilgan harbiy amaliyotlar shahar sharoitida aniqlik bilan zarba beruvchi qurollar, uchuvchisiz uchish apparatlari va real vaqt rejimidagi razvedka tizimlarining samaradorligini namoyon etdi. Shu bilan birga, Rossiya-Ukraina urushi tajribasi texnologik vositalar shahar janglarida hal qiluvchi omil bo‘lishi bilan birga, ularning samaradorligi piyoda bo‘linmalar, kichik taktik guruhlar va ularning muvofiqlashtirilgan harakatlari bilan chambarchas bog‘liq ekanini tasdiqladi. Demak, shahar sharoitida jangovar harakatlarni muvaffaqiyatli olib borish texnologiya va inson omilining uyg‘unligiga tayanadi.

Shahar janglarining muhim va ajralmas jihatini tinch aholi omilidir. Urban muhitda front va orqa hudud o‘rtasidagi farq deyarli yo‘qoladi, natijada tinch aholi yashash joylari bevosita jangovar harakatlar hududiga aylanadi. Bu holat harbiy operatsiyalarni rejalashtirish va amalga oshirish jarayonida qo‘shimcha cheklovlar va mas’uliyatni yuzaga keltiradi. Zamonaviy qurolli mojarolar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, shahar sharoitidagi janglarda muvaffaqiyat faqat harbiy natijalar bilan emas, balki tinch aholining xavfsizligini ta‘minlash darajasi bilan ham baholanadi.

Bundan tashqari, shahar janglari axborotiy va psixologik o'lchamga ham ega. Zamonaviy axborot makonida shahar hududlarida olib borilayotgan harbiy harakatlar global auditoriya tomonidan kuzatiladi va baholanadi. Bu esa shahar janglarini nafaqat harbiy-operativ, balki siyosiy va axborotiy kurash vositasiga ham aylantiradi. Shu sababli, urban mojarolarda axborot operatsiyalari va jamoatchilik fikrini shakllantirish masalalari harbiy strategiyaning ajralmas qismi bo'lib qolmoqda.

Xorijiy mamlakatlarda yuz bergan qurolli mojarolar tahlili shuni ko'rsatadiki, zamonaviy urushlar geografiyasi tobora shahar hududlariga ko'chib bormoqda va bu holat jangovar harakatlarning mohiyatini tubdan o'zgartirmoqda. Shahar muhitida olib boriladigan janglar fazoviy cheklanganlik, ko'p darajali jang maydoni hamda fuqarolik infratuzilmasi bilan uzviy bog'liqligi sababli harbiy rejalashtirish va boshqaruvdan mutlaqo yangi yondashuvlarni talab etadi. Rossiya-Ukraina mojarosi, shuningdek AQShning Yaqin Sharqdagi harbiy amaliyotlari urban hududlarda texnologik ustunlik yakka holda hal qiluvchi omil bo'la olmasligini, balki moslashuvchan taktika, razvedka aniqligi va bo'linmalararo muvofiqlik ustuvor ahamiyat kasb etishini isbotladi. Shahar sharoitida jangovar harakatlar olib borish jarayonida tinch aholi ishtiroki majburiy omilga aylanishi mojarolarning gumanitar oqibatlarini keskin kuchaytirmoqda. Shu bilan birga, axborot makoni va psixologik ta'sir vositalari jang maydonining ajralmas tarkibiy qismiga aylangan. Mazkur omillar shahar sharoitidagi jangovar harakatlarni zamonaviy qurolli mojarolarning eng murakkab va ko'p qirrali ko'rinishi sifatida baholash imkonini beradi. Shuningdek xorijiy mamlakatlarda yuz bergan qurolli mojarolar tahlilidan kelib chiqib quydagi takliflarni ilgari surish lozimligini takidlab o'tmoqchiman.

1. Shahar sharoitida jang olib borishga ixtisoslashgan bo'linmalarni tayyorlash va ularning taktik tayyorgarligini kuchaytirish zarur.
2. Razvedka, dronlar va sun'iy intellektga asoslangan texnologiyalarni urban janglarda keng joriy etish lozim.
3. Harbiy rejalashtirish jarayonida tinch aholi va muhim infratuzilmani himoya qilish ustuvor vazifa sifatida belgilanishi kerak.
4. Urban janglar bo'yicha xorijiy tajribalarni chuqur o'rganish va milliy harbiy doktrinalarga moslashtirish maqsadga muvofiq.
5. Harbiy xizmatchilar uchun shahar sharoitida psixologik barqarorlikni oshirishga qaratilgan maxsus tayyorgarlik dasturlarini joriy etish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Robert Keohane, *Urban Warfare Strategies and Challenges in Dense Population Centers*, *International Journal for Conventional and Non-Conventional Warfare* Vol. 1 No. 2 (2024).
2. *Russia's Response to the Challenges of Urban Warfare in the Russo-Ukrainian War*, *Towson University Journal of International Affairs* (2023).

3. *Urban Warfare: Challenges of Military Operations on Tomorrow's Battlefield*, Oxford Academic (Advance Land Warfare, 2023).
4. Zaid bin Inam va Sarwat Rauf, *Understanding Urban Warfare and its Manifestation in Russia-Ukraine War*, *Strategic Studies* 43(2):97-115 (2024).

